

MUDRÁK JÓZSEF–KIRÁLY SÁNDOR

AZ EGYETEMI ÉLET ÁTPOLITIZÁLÓDÁSÁNAK
MEGNYILVÁNULÁSA 1939-BEN DEBRECENBEN –
HALLGATÓI FELJELENTÉS
TANKÓ BÉLA ELLEN ÉS HÓMAN BÁLINT LEVELE

THE APPEARANCE OF THE POLITICIZATION OF THE UNIVERSITY LIFE IN DEBRECEN IN 1939. A STUDENT'S ACCUSATION AGAINST BÉLA TANKÓ AND BÁLINT HÓMAN'S RESPONSE. A very special source of the history of the Hungarian higher education and of the history of the University of Debrecen that accusation which was made in the autumn of 1939 by a student. This short and nameless letter was an accusation against professor Béla Tankó who had taken a note about the German origin of Bálint Hóman who was the Secretary of Religion and Public Education at that time. One of the students who was the member of the Árpád Comradeship Association wrote a short and modest letter to Hóman about it. This was a clear sign of the radicalization and the politicization of the whole society and of the life in the Hungarian universities. Also had been found the response of Bálint Hóman who sent back this accusation to Béla Tankó with a short letter in which he interpreted this as a wrong deliver. This unpleasant case had been solved by Hóman this way, but the radicalization of the students of the universities and the devaluation of the Hungarian political culture continued.

2017. július 11-én érdekes iratsomó-töredék került a Kenézy Orvostörténeti Múzeum, majd továbbítva a Debreceni Egyetemi Könyvtár Kézirattárának tulajdonába. Egy régiségkereskedő¹ évekkorábban mellékesen vásárolt iratokat ajándékozott, amelyek id. Tankó Béla filozófiaprofesszor hagyatékából származtak.²

Az iratok között szerepelt egy névtelen hallgatói levél, illetve eredeti vallás- és közoktatásügyi minisztériumi borítékban, fejléces papíron Hóman Bálint miniszter reflexiója az előbbi irományra.

Az érintett, id. illyefalvi Tankó Béla az egyetem megalakulásától, 1914-től volt a filozófia professzora az egyetem Bölcsészettudományi Karán, eleinte a pedagógia helyettes tanára is. Az 1936–37-es tanévben az egyetem rektora, az 1940–41-es tanévben a Bölcsészettudományi Kar dékánja.

A névtelen levél készítője mint „Árpád bajtárs” írta alá a dokumentumot. Az Árpád Bajtársi Egyesület 1922-től a Turul egyik debreceni tagszervezete volt, kezdetben a

¹ Bánsághy Zoltán (Hajdúszoboszló), akinek ezúton is köszönetet mondunk.

² Az iratok legnagyobb része 30-as évekből lakásbiztosítási nyugta, de vannak köztük kondoleáló levelek Tankó Béla idősebb gyermekének, Lászlónak 1907-es elhunyt alkalmából és három távirat 1914-ből, professzorára kinevezése alkalmából.

bölcsészhallgatókat és a teológus hallgatókat tömörítette. A Református Hittudományi Kar diákjai 1932-ben váltak ki az Árpádból, hogy megalakítsák a Bocskai Bajtársi Egyesületet, s így mind a négy kar hallgatósága külön szervezetbe tömörült.³

Fontos azt is kiemelni, hogy Tankó Béla az alapító gárdához tartozó, tekintélyes, konzervatív egyetemi tanárként az egyetemen kívülről szerveződő bajtársi egyesületek közül a bölcsészkar, az Árpád Bajtársi Egyesület felügyelő tanáraként is tevékenykedett. Az eredeti cél az volt, hogy az egyetem professzorainak legyen valami befolyásuk a csoportosulásra, bár ez végig inkább formális maradt.

A feljelentő levél készítésének pillanatában bár a bölcsészek és teológusok különválása már hét éve megtörtént, de az aláíró egészen biztosan egy olyan bölcsészhallgató⁴ volt, aki Tankó előadásán fültanúja volt a filozófiaprofesszor Hóman származására tett megjegyzésének („*ebben az országban nem lehet magyar életet teremteni, mert még a közoktatásügyi miniszter is sváb*”).

Kétségtelen, hogy az 1930-as évek végén Magyarországon az egyre erősebb német befolyás az államélet számos területén megmutatkozott, s míg a bajtársi egyesületekbe tömörült ifjúság nagy része azonosult a német hatásra fokozatosan jobbra tolódó politikával, addig az olyan régi vágású („poros fülű”) tudósok, mint Tankó, aggódva szemlélték a társadalomban zajló folyamatokat.

A katedráról történő kiszólás sem elsősorban Hóman személyének szólt, sokkal inkább annak tulajdonítható, hogy az idősödő, 1939-ben októberében 63 éves professzor a magyar társadalom életére gyakorolt német hatással szemben érzett ellenérzésének adott ilyen formában hangot. Minden bizonnyal ezt maga a miniszter is így gondolta, amikor a feljelentésre lényegében ügyet sem vetett.

A névtelen levél meglehetősen pongyolással, hevenyészett, hibákkal teli írógépirással készült. A lényegi mondanivalót – Tankó inkriminált mondata – zöld ceruzával alá is húzták. Utána még – ráerősítve, hogy tényleg ezt mondta a professzor – a feljelentő a „Sic” (latinul: így) szócskát is külön odaírta, három felkiáltójellel megtoldva. Ugyancsak három felkiáltójel van Tankó felháborítónak tartott mondata után is. Sőt még – magát igazolandó – a névtelen feljelentő arra biztatja a minisztert, hogy „valahogy bizalmasan” kérdezze meg a hallgatókat, akik valószínűleg ugyanezt adnák elő. Megmosolyogtató, hogy éppen a névtelen feljelentő moralizál a levél végén, költői kérdéseket feltéve: „*Hát ez is megtörténhetik? Hát szabad így beszélni katedráról?*”

³ A bajtársi egyesületek történetéről bővebben: MUDRÁK József és KIRÁLY Sándor, „Felépítés, működés, oktatás, tudományos munka”, in *A Debreceni Egyetem története 1912–2012*, szerk. OROSZ István és ifj. BARTA JÁNOS, Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó, 2012, 70–71.; KEREPESZKI Róbert, „Diák-egyesületek a két világháború között”, in *uo.* 254–255.

⁴ A Tankó által meghirdetett bölcsészkar filozófiai előadások a teológushallgatók számára is kötelezőek voltak, de a levél aláírója „Árpád bajtárs-nak” titulálta magát, tehát bölcsészhallgató.

Külön ki van emelve (aláhúzással) Tankó professzorról, hogy „a poros fülű”. Ez a ma már nem használt kifejezés valószínűleg Tankó régimódi voltára, vaskalaposságára utal, amely sok hallgatónak – különösen a „haladó baloldaliak-nak” nem tetszett.

A jelenség annyira ismerős és annyira magyar. Magyarország a jelentgetők és feljelentgetők országa. Jól megmutatja az Árpád Bajtársi Szövetség erkölcsi színvonalát is. (A jelenség az 1950-es éveket és az azt követő korszakot idézi. A névtelen feljelentés, az inkognitóban maradó, az ismeretlenség homályába burkolózó, jól értesült besúgó egy későbbi időszakban vált a magyar társadalom tipikus alakjává. A levelet aláíró „Árpád bajtárs” tulajdonképpen saját korát megelőzve cselekedett, s ezzel bizonyítékát adta az 1930-as évek végére egyre jobban radikalizálódó társadalom hanyatló erkölcsi színvonalának.)

A levelet a feladója/feladói elküldte/elküldték Hóman Bálint vallás- és közoktatásügyi miniszternek. Érdekes az is, ahogyan Hóman kezelte a problémát, nem csinált ügyet a dologból, nem kreált fegyelmi eljárást, hanem nemes egyszerűséggel – és tegyük hozzá: ritka nagyvonalúsággal – egyszerűen elküldte a bevádolt Tankó Béla professzornak, a kísérőlevélben kifejtve, hogy: „*valószínűleg tévedésből [!!!] küldték nekem ezt a Neked szóló levelet*”, „*amelyet rendelkezésedre bocsájtok*”. A békés, szívélyes hangnemet erősíti a „*Kedves barátom!*” megszólítás és a „*Szíves üdvözzettel*” búcsúformula is.

S bár nem bizonyít önmagában semmit sem, mégis érdekes összevetni, hogy míg a feljelentő levél csúnya, rossz gépirással íródott, Hóman válaszelevele esztétikus minisztériumi fejléces, címeres papíron, rendezett gépirással van elkészítve. (Ezzel nem Hóman miniszter titkárnőválasztási gondosságára akarunk utalni.)

Egyébként az öreg Tankó igazat mondott, Hóman nagyszülei valóban vörösvári svábok voltak.⁵ Volt ebben a nagyvonalú továbbküldésben⁶ azért valami burkolt figyelemztetés is Tankónak: „tudom, miket beszélsz rólam a hátad mögött, ezentúl vigyázz a szádra!”

⁵ Az eredeti „Hochmann” nevet a miniszter apja, Hóman Ottó klasszika-filológus, kolozsvári egyetemi tanár magyarosította.

⁶ Külön érdekes és gondolatokat ébresztő, hogy Tankó Béla professor, majd 1946-os halála után özvegye és gyermekei miért őrizték meg, miért nem dobták ki a közelmúltig ezt a két levelet, amelyek alapvetően dehonesztálóak Tankó személyére nézve.

A források

A névtelen feljelentés

Kegyelmes Ur!

Tankó a filozofia tanára azt mondotta most egy óráján, hogy ebben az országban nem lehet magyar életet teremteni mert még a közoktatásügyi Miniszter is sváb!!! Sic!!!
 Tessék kérdezni a hallgatókat de valahogybizalmasan!

Hát ez is megöriénatlik?
 Hát szabad így beszélni kadetráról?
 Séppen neki a poros fülének!

Árpád bajtárs.

Debrecen.

Hóman Bálint miniszter válasza

 BUDAPEST, 1939. október. 30.

Kedves Barátom!

Valószínűleg tévedésből küldték nekem ezt a Neked szóló névtelen levelet, amelyet ezennel rendelkezésedre bocsátok.

Szives üdvözléttel:

Méltóságos

Dr. Tankó Béla úrnak,
 egyetemi ny.r. tanár

 Debrecen.